

KWP

Rotterdams Talent

De waarde van het praktijkschooldiploma

Datum: Maart 2020

Auteurs: Tomislav Tudjman, Risbo
Katja van der Schans, Risbo
Alexandra van den Heerik, Risbo

Adviseurs: Ellen Klatter, Hogeschool Rotterdam
Paul van der Aa, Hogeschool Rotterdam
Jeroen Onstenk, externe expert

m.m.v. Laurinde Koster, Risbo
Romy van Leeuwen, Risbo

In opdracht van de gemeente Rotterdam

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
1. Inleiding	7
1.1. Aanleiding	7
1.2. Methode van onderzoek	8
1.3. Het praktijkschooldiploma.....	10
2. De percepties van leerlingen en professionals	12
2.1 Leerlingen	12
2.2 Praktijkscholen	13
2.3 Mbo-instellingen.....	15
2.4 Werkgevers	16
2.5 Samenwerking	17
3. Conclusies en aanbevelingen	19
3.1 Conclusies.....	19
3.2 Aanbevelingen	21
3.3 Slotbeschouwing onderzoekers	22
3.4 Slotopmerkingen en actiepunten Regioplatform Rijnmond	23
Bijlage 1: Itemlijst professionals praktijkscholen	25

Managementsamenvatting

In opdracht van de gemeente Rotterdam heeft de Kenniswerkplaats Rotterdams Talent (KWP), een evaluatie-onderzoek uitgevoerd naar de mate waarin de doelen voor de invoering van een praktijkschooldiploma vanaf het schooljaar 2016/2017 in de Regio Rijnmond zijn behaald.

Het praktijkschooldiploma beoogt bij te dragen aan de volgende doelen:

- Tegemoetkomen aan de wens van de leerlingen zich een volwaardig middelbaar scholier te voelen, met een bepaald doel naar school te gaan en een beloning te krijgen in de vorm van een diploma als je van school gaat.
- Tegemoetkomen aan de zorg van de ouders over de vraag of de opleiding ergens toe leidt waar je maatschappelijk en qua werk wat aan hebt. Hopelijk heeft dit diploma een zeker civiel effect, toch zeker in de eigen regio.
- Praktijkscholen helpen gerichter hun primaire doelen te verwezenlijken: de leerling zo zelfstandig mogelijk laten deelnemen aan de maatschappij en toeleiden naar een zo zelfstandig mogelijk functioneren op een werkplek.
- Mbo-instellingen een beter inzicht geven in wat deelnemers die willen doorleren kennen en kunnen, zodat passend vervolgonderwijs aangeboden kan worden (zo nodig met behulp van de nodige zorg).
- Werkgevers een beter inzicht te geven in welke vaardigheden deze leerlingen hebben, zodat ze beter kunnen inschatten of ze voor hen passend werk hebben (eventueel met een bepaalde begeleiding).

De hierboven omschreven doelen van de invoering van het praktijkschooldiploma zijn voor het onderzoek vertaald naar twee centrale onderzoeksvragen. De centrale onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. In hoeverre zijn de doelen van het praktijkschooldiploma behaald?
2. Welke aanbevelingen zijn er voor verbetering van het praktijkschooldiploma?

In het onderzoek zijn drie praktijkscholen, twee mbo-instellingen, twee werkgevers en één stagebedrijf uit de regio Rijnmond meegenomen. Er zijn in totaal 20 respondenten geïnterviewd. Er is gesproken met docenten, leerlingen, medewerkers en nog enkele andere professionals. De lezer dient er rekening mee te houden dat er, vanwege de korte doorlooptijd van dit onderzoek, kleine aantallen respondenten bereikt zijn met het onderzoek. De gepresenteerde bevindingen kunnen niet als representatief beschouwd worden, maar geven een eerste generieke kijk op de invoering van het praktijkschooldiploma. In deze managementsamenvatting zullen de conclusies en aanbevelingen gepresenteerd worden.

Conclusies

Praktijkschooldiploma

- Van belang is dat de invoering in 2016/2017 heeft plaatsgevonden en een implementatiefase ongeveer 4 jaar duurt, zodat je na 5 jaar een volwaardig gevuld portfolio hebt en daarmee een 'volwaardig' diploma.
- De eenduidigheid van het hebben van diploma wordt als meerwaarde gezien. Je werkt ergens naar toe en dat levert een prestatie in de vorm van een diploma op.
- Wel gaat dat gepaard met een spanningsveld waar men over dient na te denken: hoe rijmt enerzijds eenduidigheid in diploma-eisen, met het bieden van maatwerk aan deze groep leerlingen, die, overigens terecht, hun diploma verdiend hebben op verschillende gronden. Daarbij dient dat de normering goed geregeld moet zijn: onder welke condities kom je in aanmerking voor een diploma en het assessmentgesprek om het uiteindelijk te kunnen behalen?
- Het diploma heeft een positief effect gehad op het zelfbeeld en het gevoel van erkenning van leerlingen. Het diploma zal uiteindelijk een goed inzicht bieden in de aangeleerde competenties, maar dit is nog voor verdere verbetering vatbaar.
- Professionals van met name de praktijkscholen zien ook de waarde van het diploma in: het verbeteren van het zelfbeeld en de eigenwaarde van leerlingen zouden tot een duidelijkere profilering leiden waardoor er betere kansen op de arbeidsmarkt kunnen ontstaan. Er is nog wel werk aan de winkel, in de praktijk (bij overgangen naar mbo of werk) dient het diploma haar meerwaarde voor mbo-medewerkers en werkgevers nog te leveren. Hier wordt overigens hard aan gewerkt.
- Het diploma kan ook een goed 'hulpmiddel' worden in het formuleren van een duidelijk onderbouwd advies richting toekomstperspectieven van leerlingen. Dan zouden de mbo-instellingen er veel baat bij hebben.
- Een civiele waarde, zoals de branchecertificaten kennen, ontbreekt nog. Verheldering van de positionering van het diploma t.a.v. Entree-opleiding en branchecertificaten is noodzakelijk.

Leerlingen

- Positieve invloed op het zelfbeeld van leerlingen. Het sluit ook erg aan op de wens van de leerlingen zelf.
- Bij sommige leerlingen zien praktijkschoolprofessionals *gedragsveranderingen* als resultaat van de focus op het completeren van hun portfolio: het invullen van het portfolio brengt het krijgen van het diploma dichterbij. Wanneer de leerling het portfolio als prioriteit ziet dan treedt er een verbeterde motivatie op.

Professionals

- Op de praktijkscholen heeft het diploma tot een indirect effect geleid: er heeft een effectueringsslag plaatsgevonden om het (online) portfolio op orde te hebben; dat houdt de docenten scherp. Ook is de samenwerking met andere praktijkscholen verder verbeterd.

- Volgens de praktijkscholen helpt het diploma bij het bepalen van uitstroomadviezen richting vervolgonderwijs en bij het vinden van passend werk. Professionals geven aan dat het diploma heeft gezorgd voor een verbetering of versterking van de kwaliteit van het onderwijs, hoewel dat nog in de kinderschoenen staat: het belang van het diploma dient nog echt te landen bij docenten. Dit hangt samen met de implementatietijd, zoals die bij 'diploma' is verwoord.
- De communicatie tussen de praktijkscholen en de mbo-instellingen is de laatste jaren meer en meer verbeterd. Hoewel er kortere communicatielijnen zijn gekomen, is de doorstroomprocedure bij de mbo-instellingen niet veranderd. Men gelooft wel in een waarde van het diploma, maar er is nog teveel onduidelijkheid over de (eenduidigheid van) advieslijnen in het diploma. Daar wordt overigens wel gesprekken over gevoerd.
- Voor werkgevers gaat het om welke competenties ze hebben (persoonlijkheid, op tijd komen, collegialiteit). Ook zij geloven in de waarde van een diploma op termijn, bijvoorbeeld als hierin duidelijk wordt wat een leerling kan en waar die zich op kan ontwikkelen.

Aanbevelingen

- Er zijn gesprekken nodig om de normering en inhoud van het diploma duidelijker vast te stellen.
- Op de praktijkscholen kunnen docenten nog beter bewustgemaakt worden van de noodzaak om duidelijke ontwikkelingsdoelen te stellen richting het diploma en van het feit dat de leerling eigenaar is van dat proces.
- Het diploma dient duidelijk te laten zien welke aangeleerde competenties zijn behaald. Daarmee kan het diploma vervolgens als belangrijk hulpmiddel worden gebruikt voor een onderbouwing van een advies, dat voor werkgevers en mbo-professionals tot een goed bruikbaar diploma leidt.
- Het diploma zegt niets over gewenste zorg of ondersteuning, terwijl het beter kunnen 'aanbieden van passend vervolgonderwijs, eventueel met behulp van de nodige zorg', één van de beoogde resultaten is van de invoering van het diploma. Het zou daarom ook wenselijk zijn dat de communicatielijnen korter en intenser worden en de overdracht gestroomlijnder verloopt tussen praktijkonderwijs en mbo/ werkgevers, met als doel leerlingen optimaal te kunnen begeleiden en de nodige zorg te kunnen bieden.
- Daarbij is een landelijke invoering van het diploma zeker wenselijk om de stap van het praktijkonderwijs naar niveau 1 van het mbo te verduidelijken. De eisen en vormgeving van een diploma zou met representanten van mbo-instellingen en werkgevers dienen ingevuld worden. Regionale verschillen in de invulling van het diploma zijn daarbij niet erg.
- Het is vooral belangrijk dat bedrijven en stageplaatsen succeservaringen opdoen met diploma-leerlingen. Veel bedrijven zijn zich nog niet bewust van het bestaan en de mogelijkheden van het diploma: meer naamsbekendheid en status in de toekomst zou het verschil kunnen maken. Voor werkgevers zou het vooral gaan om duidelijkheid wat betreft de vaardigheden van een leerling.

1. Inleiding

De gemeente Rotterdam heeft de Kenniswerkplaats Rotterdams Talent (KWP) gevraagd een evaluatie-onderzoek uit te voeren naar de invoering van het praktijkonderwijsdiploma in de regio Rijnmond. De Kenniswerkplaats ondersteunt Rotterdamse onderwijsprogramma's in het ontwikkelen en behouden van talenten. Dit onderzoek is een gezamenlijke inspanning van het onderzoeksbureau Risbo en de Hogeschool Rotterdam. In onderstaande paragrafen zal toegelicht worden wat de aanleiding voor dit onderzoek geweest is en welke onderzoeksmethoden en -opzet gehanteerd zijn.

1.1. Aanleiding

Het praktijkonderwijs (pro) is ingericht om leerlingen die moeite hebben met leren op de traditionele manier op te leiden om zo zelfstandig mogelijk deel te nemen aan de maatschappij. Het is een reguliere vorm van voortgezet onderwijs voor leerlingen van 12 tot 18 jaar die hiervoor een toelaatbaarheidsverklaring (TLV Pro) hebben. Het praktijkonderwijs hanteert als landelijke toelatingscriteria dat het IQ van een leerling tussen de 55 en 80 ligt. Verder heeft de leerling een leerachterstand van drie jaar of meer op twee van de volgende domeinen: inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen of spellen. In Nederland volgen ongeveer 30.000 leerlingen praktijkonderwijs, waarvan er jaarlijks ruim 3000 uitstromen. Volgens de sectorraad praktijkonderwijs is het doel van praktijkonderwijs tweeledig: leerlingen toe leiden naar werk of leerlingen toe leiden naar een vervolgopleiding. De opleiding duurt voor de meeste leerlingen 5 jaar. De landelijke cijfers uit schooljaar 2016/'17 laten zien dat meer dan de helft van de pro-verlaters doorstroomt binnen het onderwijs. De meeste leerlingen stromen door naar mbo 1 en mbo 2 niveau. Iets minder dan de helft van de leerlingen stroomt uit naar een baan. De overige leerlingen hebben geen werk en geen uitkering, alleen een uitkering of staan niet in de BRP geregistreerd (CBS, 2019). Onderzoek naar Rotterdamse leerlingen die in 2011/2012 het praktijkonderwijs hebben afgerond toont aan dat deze uitkeringsafhankelijkheid na verloop van tijd toeneemt. Vijf jaar na uitstroom is van het cohort 2011/2012 ruim een derde afhankelijk van een uitkering (de Boom et al., 2019). Het praktijkonderwijs is over het algemeen kleinschalig georganiseerd. De klassen zijn klein en elke leerling krijgt intensieve, persoonlijke begeleiding. De leerling volgt een persoonlijk ontwikkelplan (OPP) met daarin omschreven wat de uitstroomdoelen, de leerdoelen, de gewenste begeleiding en ondersteuning zijn. De leerling heeft hierdoor een leerroute op maat die in nauw overleg met ouders en docenten tot stand komt. Er is geen rijkswege georganiseerd lesprogramma, omdat de mogelijkheden per persoon sterk kunnen verschillen. Praktijkscholen spelen allemaal op hun eigen manier in op de behoeften van leerlingen, met verschillend resultaat. De meeste Pro scholen bestaan uit een onderbouw (leerjaar 1 en 2) en een bovenbouw (leerjaar 3 t/m 5). In de onderbouw ontwikkelen leerlingen basisvaardigheden en oriënteren zij zich op de verschillende sectoren op de arbeidsmarkt. In de bovenbouw maken leerlingen een keuze voor een beroepsrichting en lopen zij stage. De vakken zijn gericht op beroepen die leerlingen later kunnen beoefenen zoals in het magazijn, de horeca, de bouw of het grootwinkelbedrijf. Het praktijkonderwijs is tot op heden de enige schoolsoort in het voortgezet onderwijs zonder landelijk eindexamen en schooldiploma. Leerlingen gaan na vijf jaar nu met enkel

een getuigschrift van school. Echter, het kabinet is bezig met een wetswijziging waarmee het voor alle praktijkscholen verplicht wordt om leerlingen die hun schoolcarriere succesvol hebben afgerond, een officieel erkend schooldiploma mee te geven. Momenteel wordt gewerkt aan het doorvoeren van deze wetswijziging. Vooruitlopend op de formele vastlegging in de wet, heeft minister Slob praktijkscholen gestimuleerd om al een schooldiploma mee te geven aan leerlingen, waaraan een groot aantal scholen gehoor hebben gegeven.

Alhoewel deze ontwikkeling nu spelen, heeft de regio Rijnmond al in het schooljaar 2016-2017 besloten om een schooldiploma in te voeren. De gemeente Rotterdam en de praktijkscholen zijn van mening dat het behalen van een diploma op niveau voor alle leerlingen mogelijk moet zijn, ondanks de verschillen in mogelijkheden, vaardigheden en competenties.

1.2. Methode van onderzoek

Doel en vraagstelling

In dit onderzoek wordt nagegaan in hoeverre de doelen van de invoering drie jaar geleden zijn behaald en of er eventuele verbeterpunten te formuleren zijn. Met de uitkomsten van het onderzoek hoopt men o.a. mensen met een zwakkere positie op de arbeidsmarkt nog sneller en beter aan passend werk te helpen, via lopende en toekomstige leerwerkakkoorden. De doelen van de invoering van het praktijkschooldiploma worden als volgt omschreven:

- Tegemoetkomen aan de wens van de leerlingen zich een volwaardig middelbaar scholier te voelen, met een bepaald doel naar school te gaan en een beloning te krijgen in de vorm van een diploma als je van school gaat.
- Tegemoetkomen aan de zorg van de ouders over de vraag of de opleiding ergens toe leidt waar je maatschappelijk en qua werk wat aan hebt. Hopelijk heeft dit diploma een zeker civiel effect, toch zeker in de eigen regio.
- Praktijkscholen helpen gerichter hun primaire doelen te verwezenlijken: de leerling zo zelfstandig mogelijk laten deelnemen aan de maatschappij en toeleiden naar een zo zelfstandig mogelijk functioneren op een werkplek.
- Mbo-instellingen een beter inzicht geven in wat deelnemers die willen doorleren kennen en kunnen, zodat passend vervolgonderwijs aangeboden kan worden (zo nodig met behulp van de nodige zorg).
- Werkgevers, sociale werkplaatsen etc. een beter inzicht te geven in welke vaardigheden deze leerlingen hebben, zodat ze beter kunnen inschatten of ze voor hen passend werk hebben (eventueel met een bepaalde begeleiding).

De hierboven omschreven doelen van de invoering van het praktijkschooldiploma zijn voor het onderzoek vertaald naar twee centrale onderzoeksvragen. Het doel van dit onderzoek is om een antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen. De centrale onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. In hoeverre zijn de doelen van het praktijkschooldiploma behaald?
2. Welke aanbevelingen zijn er voor verbetering van het praktijkschooldiploma?

Onderzoeksopzet

Er is gekozen voor een kwalitatieve evaluatie-methode om dieper inzicht te kunnen krijgen in de betekenis van het diploma vanuit verschillende invalshoeken. De omschreven doelen hebben veelal betrekking op persoonlijke ervaringen, verwachtingen en waarderingen van betrokkenen. Deze subjectieve belevingen kunnen het beste in kaart gebracht worden met semigestructureerde diepte-interviews. Op verzoek van de opdrachtgever is de selectie van respondenten in samenspraak gegaan met het Regioplatform Rijnmond. Vanwege de korte tijdspanne van het onderzoek (2 maanden) was het belangrijk om snel contact te kunnen leggen met potentiële respondenten en een afspraak in te kunnen plannen. Dit is door het netwerk en advies van het Regioplatform mogelijk gemaakt.

In het onderzoek zijn drie praktijkscholen, twee mbo-instellingen, twee werkgevers en één stagebedrijf uit de regio Rijnmond meegenomen. Er zijn in totaal 20 respondenten geïnterviewd. Er is gesproken met docenten, leerlingen, medewerkers en nog enkele andere professionals. Bij de praktijkscholen bleek het niet haalbaar om tijdens een reguliere les vragen/stellingen voor te leggen en leerlingen daarmee de kans te geven op elkaar te reageren. In plaats daarvan zijn in totaal acht leerlingen individueel of samen met een ouder of docent geïnterviewd. Daarnaast zijn van twee mbo-instellingen in Rotterdam in totaal vier medewerkers en een leerling geïnterviewd. Het perspectief van werkgevers is meegenomen door middel van interviews met drie medewerkers bij bedrijven waar regelmatig praktijkschoolleerlingen van de betrokken scholen stagelopen. De drie bedrijven zijn betrokken bij het initiatief Topacademie, waarbij de jongeren een wekelijks schema hebben dat bestaat uit het opdoen van werkervaring op een van de afdelingen, het volgen van lessen bij Topacademie en het volgen van hun reguliere lessen. In tabel 1 is een overzicht te vinden van de respondenten.

Tabel 1: Overzicht respondenten

	Leerlingen	Docenten	Medewerkers	Totaal N
Totaal				
Praktijkschool A	3	1		4
Praktijkschool B	1	3		4
Praktijkschool C	3	1		5
MBO-instelling A			1	1
MBO-instelling B	1	2	1	4
Werkgever A			1	1
Werkgever B			1	1
Stagebedrijf			1	1
	8	7	5	20

Bron: Risbo, eigen bewerking

In totaal is er met 20 respondenten gesproken in dit onderzoek. Er is zowel gesproken met huidige praktijkschoolleerlingen, als leerlingen die al uitgestroomd zijn vanuit het praktijkonderwijs richting een vervolgopleiding of de arbeidsmarkt. Dit heeft de mogelijkheid gegeven om zowel de *verwachtingen* van huidige leerlingen over bijvoorbeeld de civiele waarde van het diploma te bestuderen, als de daadwerkelijk *ervaringen* van leerlingen die al een diploma in ontvangst hebben genomen. De docentenpopulatie in dit onderzoek bestaat voornamelijk uit docenten, maar ook uit een jobcoach¹ en een directeur. De medewerkers van MBO-instelling betreffen zorgcoördinatoren², terwijl het bij de werkgevers gaat om medewerkers die intern het werk voor praktijkschoolleerlingen organiseren.

Nagenoeg alle interviews zijn afgenomen op de locaties van de scholen en werkgevers zodat de interviewsetting voor de respondenten zo veilig en comfortabel mogelijk is. Bij de start van het interview is aan respondenten kort iets uitgelegd over privacy en anonimiteit. Respondenten kregen de mogelijkheid vragen te stellen en hebben vervolgens allemaal een toestemmingformulier getekend om akkoord te geven voor een geluidsopname gedurende het interview. In bijlage 1 staat een itemlijst die gebruikt is voor het afnemen van de interviews met de pro-professionals. De gesprekken varieerden van 15 tot 60 minuten. De individuele gesprekken met leerlingen waren met name van relatief korte duur omdat respondenten zeer beknopt antwoordden. De interviewopnames zijn letterlijk getranscribeerd en vervolgens geanalyseerd door het onderzoeksteam.

Beperking van het onderzoek

De lezer dient er rekening mee te houden dat er, vanwege de korte doorlooptijd van dit onderzoek (2 maanden), kleine aantallen respondenten bereikt zijn met het onderzoek. Wij hebben respondenten bereikt die op korte termijn tijd vrij hebben kunnen maken, daardoor is het niet mogelijk geweest om het gehele onderzoeksveld te betrekken. Zo bleek het helaas erg lastig om ouders te betrekken in het onderzoek. Zowel een focusgroep als een enquête konden om organisatorische redenen helaas niet uitgevoerd worden. Wel hebben we één ouder weten te spreken en hebben we indirect via de scholen informatie over de mening van ouders. Aangezien dit geen onderdeel kan vormen van de beschrijving van de bevindingen, hebben we dit opgenomen in de slotbeschouwing. Verder is er in zekere mate sprake van een selectiebias, omdat de onderzochte praktijkscholen niet willekeurig geselecteerd zijn maar toegewezen zijn door een contactpersoon. De gepresenteerde bevindingen kunnen niet als representatief beschouwd worden, maar geven een eerste generieke kijk op de invoering van het praktijkschooldiploma. In een ruimer opgezet vervolgonderzoek kan in de toekomst wellicht een vollediger beeld gegeven worden.

1.3. Het praktijkschooldiploma

Hier wordt kort toegelicht hoe het praktijkschooldiploma in de regio Rijnmond vormgegeven is voordat de uitkomsten van het onderzoek gepresenteerd worden in het volgende hoofdstuk. Aan

¹ Een jobcoach is iemand die ondersteuning biedt aan leerlingen op de arbeidsmarkt.

² Een zorgcoördinator geeft leerlingondersteuning op school.

het diploma praktijkonderwijs regio Rijnmond worden eisen gesteld zoals vastgesteld in het document 'Reglement diploma praktijkonderwijs Regio Rijnmond'. Dit document is opgesteld door de stuurgroep Pro diploma Rotterdam Rijnmond op 1 juli 2016. De eindtermen die worden geëxamineerd zijn voor alle leerlingen op de verschillende scholen gelijk. De verworven competenties worden opgenomen in een examenportfolio. Het eindexamen bestaat uit een portfoliowaardering door een panelgesprek van de leerling met een examinerator van de eigen school en een assessor die verbonden is aan een andere praktijkschool. De school is verplicht een getuigschrift uit te reiken aan leerlingen die geen diploma behalen. Er is een werkgroep praktijkschooldiploma ingericht die zorgdraagt voor het onderhoud van de gezamenlijke afspraken. Het diploma praktijkonderwijs kan in 3 varianten afgegeven worden: 1) een diploma arbeidsmarktgericht met ondersteuning, 2) een diploma arbeidsmarktgericht zonder ondersteuning en 3) een diploma arbeidsmarktgericht met leren. Bij alle diplomaniveaus geldt er een aanwezigheidsplicht van tenminste 80% gedurende de schoolloopbaan, inclusief de stageloopbaan.

Eisen voor het behalen van een praktijkschooldiploma

Uit het reglement diploma praktijkonderwijs volgt in artikel 5 de volgende eisen aan leerlingen:

A. De leerlingen behalen de streefdoelen uit het curriculum Pro en LLB. Het betreft doelen op het gebied van wonen, werken, vrije tijd en burgerschap

Streefdoel domein Wonen:	De leerling leert zo zelfstandig mogelijk wonen.
Streefdoel domein Werken:	De leerling ontwikkelt algemene competenties om goed te functioneren op de stage- /werkplek.
Streefdoel domein Vrije tijd:	De leerling leert hoe hij zinvol zijn vrije tijd kan besteden.
Streefdoel domein Burgerschap:	De leerling leert om actief mee te doen in zijn leefomgeving en in de samenleving.

B. Algemene vaardigheden

- Studievaardigheden als, zelfstandig werken, voorbereiden en maken van toetsen e.d.;
- Motivatie, taakaanpak, werkhouding;
- Adequate participatie in groepsprocessen.

C. Cognitieve vaardigheden (doorstroommogelijkheden vervolgonderwijs)

- Capaciteiten en onderwijsniveau

D. Voldoende onderwijsdeelname

Een leerling heeft voldoende aan het onderwijs deelgenomen bij een aanwezigheid van tenminste 80% gedurende de schoolloopbaan, inclusief de stageloopbaan. Leerlingen die niet aan deze eisen voldoen zijn een bespreekgeval. Er kan alsnog een diploma worden verstrekt als er sprake is van (alsnog) laten zien te voldoen aan de eisen en/of bijzondere omstandigheden.

2. De percepties van leerlingen en professionals

2.1 Leerlingen

De doelen van de invoering van het praktijkschooldiploma voor leerlingen is om zich een volwaardig middelbaar scholier te voelen, met een bepaald doel naar school te kunnen gaan en een beloning te ontvangen in de vorm van een diploma. In deze paragraaf wordt nagegaan of deze doelen behaald zijn door in kaart te brengen welke ervaringen en meningen leerlingen hebben over het diploma. Er is met 8 leerlingen gesproken, waarvan één oud-leerling die ingestroomd is in het mbo, drie oud-leerlingen die aan het werk zijn en vier leerlingen uit de bovenbouw van praktijkscholen.

De vier huidige praktijkschoolleerlingen uiten zich positief over het praktijkschooldiploma. Ze beschouwen het diploma als waardevoller dan een certificaat. Het behalen van een certificaat voelt 'normaal' terwijl het behalen van een diploma als een echte prestatie ervaren wordt. Verder geven leerlingen aan dat zij zich trots zullen voelen als ze het diploma behalen. Hieronder is van elke praktijkschoolleerling een citaat weergegeven.

Tabel 2.1 Praktijkschoolleerlingen aan het woord

Leerling A (vrouw, klas 5)

Die diploma blijft sowieso wel in je achterhoofd zitten. Als ik iets doe, dan weet ik dat ik mijn diploma niet krijg. [...] Ik heb liever dat ik dan studeer en al mijn diploma's haal. Ik heb wel een doel, maar niet dat ik op mijn 23^e dit of dat gehaald wil hebben.

Leerling B (man, klas 4)

Het diploma is wel meer dan een certificaat. Je hebt er in principe meer aan dan een certificaat, want een certificaat klinkt minder dan een diploma. Een diploma klinkt tussen haakjes 'hoger'. Zonder diploma kom je niet heel ver, dan kom ik je niet in werken die je bijvoorbeeld zou willen doen. Het is een keuze wat je moet maken. Ik vind een diploma voor mezelf wel handig. Maar ja, ik ga niet doorstuderen. Dan kan ik gelijk beginnen met werken.[...] Als ik mijn diploma heb dan ben ik blij. Het motiveert me niet heel erg, maar ik heb wel zoiets van oké als ik mijn diploma heb, dan ben ik er vanaf.

Leerling C (man, klas 4)

Diploma is veel beter dan een certificaat, vind ik. Ik weet niet wat het verschil is, maar een diploma klinkt veel hoger en je kan ook meer dan met een certificaat denk ik.

Leerling D (man, klas 6)

Diploma betekent dat ik school heb afgerond. Als je later gaat werken en ze vragen me of ik diploma van school heb, dan heb ik die.

Uit één van de citaten valt op te maken dat leerling A haar schoolgedrag enigszins aanpast om haar praktijkschooldiploma te kunnen behalen. De andere leerlingen oordelen over zichzelf dat er geen sprake is van veranderingen in het schoolgedrag sinds de invoering van het praktijkschooldiploma. Alhoewel leerlingen het diploma als waardevoller dan een certificering beschouwen, zijn zij nog wel kritisch over de waarde van het praktijkschooldiploma op de arbeidsmarkt. Zij zijn zich ervan bewust dat er voor veel beroepen op de arbeidsmarktmarkt gevraagd wordt om minimaal mbo 2 niveau. Alhoewel een praktijkschooldiploma wel mogelijkheden biedt, zijn de leerlingen van

mening dat de mogelijkheden zeer beperkt zijn. Het behalen van een praktijkschooldiploma voelt hierdoor voor enkele leerlingen niet als voldoende, zij willen doorstuderen.

Naast de huidige praktijkschoolleerlingen, is er gesproken met vier oud-leerlingen van het praktijkonderwijs. Deze leerlingen geven aan dat het praktijkschooldiploma geen betekenis voor hen heeft omdat ze het niet nodig hebben gehad voor het volgen van een vervolgopleiding (mbo 1 niveau) of voor het krijgen van een baan. Bovendien geven deze leerlingen aan dat certificaten belangrijker zijn, omdat deze juist wel erkend worden door toekomstige werkgevers.

Tabel 2.2 Oud-leerlingen aan het woord

Leerling E (man, volgt opleiding MBO niveau 2)

Ze zeggen in principe dat het eigenlijk niet uitmaakt dat pro diploma. Dat zeiden in het begin medewerkers waar ik veel mee werk. Die zeiden die heb je totaal niet nodig, je hebt geen diploma nodig om hier te werken. Het maakt totaal niet uit voor waar ik nu zit. [...] Met je certificaten kun je veel meer dan alleen een diploma. Dus ik vind het certificaat belangrijker dan diploma

Leerling F (man, werkt bij schoonmaakbedrijf)

Voor mij maakt het ook niet uit. Je moest alleen je schoonmaak diploma halen en dan kon je zo instromen.

Alhoewel de oud-leerlingen geen waarde toekennen aan het diploma voor de arbeidsmarkt of het onderwijs, zijn zij wel positief over het bestaan van het praktijkschooldiploma. Bovendien zijn ze trots op het feit dat ze het praktijkschooldiploma behaald hebben. Dit heeft ook te maken met de feestelijke uitreiking van het diploma waar trotse ouders en docenten bij aanwezig waren.

2.2 Praktijkscholen

De doelen van de invoering van het praktijkschooldiploma voor de praktijkscholen is om hen te helpen gericht hun primaire doelen te verwezenlijken: toeleiding van leerlingen naar zelfstandigheid en een werkplek. Er is met vijf professionals van drie praktijkscholen gesproken over de invoering van het praktijkschooldiploma. Het gaat om drie docenten (met coördinerende en leidinggevende taken), een jobcoach en een directeur.

De respondenten laten zich allemaal positief uit over de invoering van het praktijkschooldiploma. Ten eerste, geeft men aan dat het praktijkdiploma voor meer onderbouwing, vastlegging en registratie van prestaties heeft gezorgd. Voordat het diploma ingevoerd werd, ontvingen leerlingen na afronding een getuigschrift waarvoor minder concrete en vastgelegde richtlijnen bestonden. Nu bouwen leerlingen een portfolio op waar bepaalde eisen aan gesteld worden. Bovendien zien de bewijsstukken vergelijkbaar tussen de verschillende praktijkscholen, waardoor er sprake is van een bepaalde uniformiteit. Verder kunnen docenten elkaar nu eenvoudiger aanspreken, omdat het portfolio inzicht geeft in welke documenten per vak ontbreken. In onderstaand citaat wordt daar een voorbeeld van gegeven door een jobcoach op een praktijkschool.

Tabel 2.3 Jobcoach aan het woord

Jobcoach (man, praktijkschool)

En wat ook heel prettig is van het portfolio hè waar we dus mee werken, dat je dan ook achter docenten aan kan zitten, ik moet die bewijzen hebben. [...] Dan wil ik een toetst zien waarin staat een 7 gehaald, voldoende, dat het hoofdstuk is afgesloten. Als je iets goed gedaan hebt op een stage, prima, maar dan wil ik de stagebeoordeling zien met een handtekening van het bedrijf, de leerling en van mij er onder dat het, dat ik bewijzen overal van heb.

Naast de structuur die het docenten biedt in hun dagelijkse werkzaamheden, heeft het diploma (in)direct voor een verbetering van de kwaliteit van het onderwijs gezorgd. Aan verslagen en opdrachten worden hogere eisen gesteld door docenten, omdat de opgedane kennis voor de langere termijn opgeslagen moet worden. Verder werkt het diploma stimulerend en motiverend voor leerlingen volgens de professionals. De leerlingen willen graag het diploma halen (en voelen zich erkend) waardoor docenten leerlingen kunnen aansporen beter hun best te doen als ze het diploma willen halen. Dit gaat vooral om het proces voorafgaand aan het diploma, waarin leerlingen een portfolio opbouwen. Het belang van het portfolio wordt vooral door leerlingen in de bovenbouw gevoeld, omdat het einde voor hen in zicht is. Professionals zijn van mening dat het opbouwen van een portfolio ook zorgt voor zelfwaardering en een gevoel van eigenaarschap bij leerlingen. Bovendien schept het duidelijkheid voor leerlingen over wat er precies van hen verwacht wordt en waarom. Het geeft leerlingen een duidelijk doel om naar school te gaan: namelijk het volledig krijgen van het portfolio en het behalen van een diploma. Het wordt voor docenten ieder jaar gemakkelijker om leerlingen te motiveren het portfolio af te maken omdat de eerstejaars nu vanaf het begin van hun schoolloopbaan bekend zijn met het diploma en de eisen die eraan gesteld worden. Volgens één van de professionals zien leerlingen die het hoogste niveau kunnen halen, niet altijd de waarde van het praktijkschooldiploma. Het praktijkschooldiploma lijkt namelijk onbelangrijk in vergelijking met het mbo2-diploma waar zij zich op richten.

De professionals zijn overwegend positief over de invoering van het praktijkschooldiploma maar zien nog wel mogelijkheden voor verbetering. Enkele respondenten geven aan dat er intern nog niet voldoende belang en waarde toegekend wordt aan het praktijkschooldiploma door docenten. Hierdoor wordt het portfolio door sommige docenten (vooral in de onderbouw) niet correct bijgehouden, wat ten gevolge heeft dat docenten in de 5^e klas te maken krijgen met incorrecte en onvolledige portfolio's. Het bewustzijn van docenten kan nog verbeterd worden. Verder zijn de docenten kritisch over de waarde van het praktijkschooldiploma. Alhoewel men allemaal hetzelfde diploma ontvangt, zijn er nog aanzienlijke verschillen in de kwaliteit van de portfolio's tussen scholen. Men dient te waarborgen dat er niet te 'makkelijk' een praktijkschooldiploma vergeven wordt aan leerlingen. Er bestaan op papier wel drie verschillende niveaus van het praktijkschooldiploma, maar dat komt nog niet bij alle scholen even goed uit de verf volgens een respondent. Het is belangrijk om in de toekomst op zoek te gaan naar een balans tussen uniforme kwaliteit, terwijl maatwerk mogelijk blijft.

Tabel 2.4 Professionals aan het woord

Docent (vrouw, praktijkschool)

Wij houden heel erg de vinger aan de pols omdat wij echt zoiets hebben: als je dan toch een diploma geeft zorg dan dat het ergens op slaat. Doe het anders niet. Ik ben ook nog een assessor, dus ik kom op andere scholen voor de examens en dan vind ik het wel vervelend als er in een portfolio gewoon niet dat zit wat er in moet horen. Dan denk ik ja doe het dan niet ofzo. Wij hebben zoiets van als je het toch doet, doe het dan goed.

Jobcoach (man, praktijkschool)

Bij invoering van een diploma loop je soms natuurlijk het risico dat het dan een soort van te uniform wordt en dat je alle leerlingen in een keurslijf een beetje probeert te krijgen, maar dat is, zover ik nu meekrijg, valt dat dus hartstikke mee omdat er zo'n portfolio is.

2.3 Mbo-instellingen

Het doel van de invoering van het praktijkschooldiploma voor mbo-instellingen is om een beter inzicht te krijgen in wat de deelnemers die willen doorleren kennen en kunnen zodat passend vervolgonderwijs aangeboden kan worden, zo nodig met behulp van de nodige zorg. Er is met vier professionals van twee verschillende mbo-instellingen in Rotterdam gesproken. Het gaat om twee zorgcoördinatoren en twee docenten.

De mbo-professionals geven aan dat het praktijkschooldiploma voor hen en de instelling van weinig toegevoegde waarde is. Momenteel hangt het van het initiatief van de leerling af of er naar het diploma gekeken wordt, maar hoort het niet per definitie bij de intake van een mbo-instelling. Volgens een respondent bij één van de mbo-instellingen is er nog nooit een leerling geweest die uit zichzelf een praktijkschooldiploma of portofolio meegenomen heeft naar een intakegesprek. Kortom, de invoering van het praktijkschooldiploma heeft niets veranderd in de in- of doorstroomprocedure. De mbo-instellingen geven aan het diploma niet nodig te hebben om inzicht te krijgen in wat leerlingen kennen en kunnen en om passend vervolgonderwijs aan te bieden. Volgens een respondent worden alle instromers bij hun instelling in principe gescreend door middel van warme overdracht, ongeacht of zij een diploma in hun bezit hebben of niet. De mbo-instellingen (niveau 1) zijn drempelloos, het diploma maakt dus geen verschil in het besluit om een leerling wel of niet toe te laten. De overdracht bestaat uit het opbellen van praktijkscholen om te vragen naar advies betreffende een leerling en eventuele bijzonderheden over zorg. Het advies vanuit een praktijkschool kan 'toeleiding naar werk' zijn of 'toeleiding naar onderwijs' zijn. De afspraak is dat mbo-instellingen dit advies van praktijkscholen opvolgen, ongeacht of een leerling wel of geen diploma heeft behaald. Als een leerling negatief advies krijgt, dan vragen professionals van de mbo-instelling door naar de redenen hiervoor. Het advies is één jaar geldig, dus na een jaar geldt het advies niet meer en kan een leerling zich alsnog inschrijven bij de mbo-instelling. Een van de professionals speculeert dat het diploma wel de potentie heeft om de doorstroom te vergemakkelijken voor scholen die niet aan een warme overdracht doen. Mbo-scholen zouden dan bijvoorbeeld kunnen zien waar leerlingen vandaan komen en wat het niveau is. Het is echter wel lastig om het niveau van praktijkschoolleerlingen te generaliseren in de vorm van een eindcijfer.

Het praktijkschooldiploma wordt door leerlingen zelf niet als een statussymbool gezien, volgens één van de mbo-professionals. Sommige leerlingen schamen zich er zelfs voor dat ze naar een

praktijkschool gaan omdat het voor 'domme mensen' is. Dit geldt vooral voor de praktijkschoolleerlingen die de entree-opleiding (mbo1 niveau) al volgen en door zullen stromen naar mbo-2 niveau. Voor leerlingen die niet doorstromen heeft het diploma mogelijk meer waarde. Het diploma heeft verder ook geen invloed op het aanbieden van de juiste zorg voor mbo-instellingen. Een respondent benadrukt dat je alleen achter de zorgbehoefte komt als je met iemand spreekt en daar tijd en aandacht aan besteedt.

Een landelijke invoering van het praktijkschooldiploma zou wel gunstig zijn voor de doorstroom van praktijkschoolonderwijs naar mbo-onderwijs, volgens de professionals. In het diploma staat dan naar verwachting een eenduidig advies voor de leerling, terwijl er nu bij de overdracht soms verschillende adviezen gegeven worden door verschillende medewerkers van een praktijkschool. Het zou het iets gemakkelijker kunnen maken het onderscheid te maken tussen praktijkschoolleerlingen met een positief advies en leerlingen met een positiefnegatief advies (leerlingen die ondanks een negatief advies toch instromen in een drempelloze mbo-school) en om te bepalen of er nader onderzoek nodig is.

2.4 Werkgevers

De doelstelling van de invoering van het praktijkschooldiploma voor werkgevers is om hen een beter inzicht te geven in welke vaardigheden de leerlingen hebben zodat ze beter kunnen inschatten of ze voor hen passend werk hebben, eventueel met begeleiding. Er is gesproken met twee medewerkers van een bedrijf en een medewerker van een stagebedrijf. Bij de bedrijven lopen er jaarlijks ongeveer 10 a 15 leerlingen van verschillende praktijkscholen stage. De koppeling tussen de praktijkscholen en bedrijven wordt georganiseerd door de gemeente Rotterdam en Learn2Work. Deze bedrijven dienen een bepaald aantal fte uit een doelgroepregister van de gemeente Rotterdam te vullen, waaronder (voormalige) leerlingen uit het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en praktijkonderwijs (pro).

De geïnterviewde werkgevers geven aan dat zij niet direct baat hebben bij de invoering van het praktijkschooldiploma. Sterker nog, de respondenten hadden geen weet van het bestaan van het praktijkschooldiploma. Voor de bedrijven zijn branchecertificaten veel belangrijker dan een getuigschrift of diploma, omdat het inzicht geeft in wat een leerling daadwerkelijk kan in de praktijk. Verder beoordelen werkgevers de leerlingen liever in de praktijk gedurende een stage omdat ze dan een beeld krijgen of iemand op tijd kan komen, collegiaal is en het werk goed uitvoert. Het gaat om vaardigheden die volgens de werkgevers niet te meten zijn in een diploma of getuigschrift, omdat het o.a. gaat om collegialiteit en betrouwbaarheid. Of het gaat om hele specifieke praktische vaardigheden die op school niet echt aangeleerd worden. Wanneer leerlingen via een stage binnenstromen bij een bedrijf, worden zij twee jaar lang intensief begeleid en klaargestoomd voor hun functie in het bedrijf, waardoor ze bekend raken met de meest recente, innovatieve methodes. Het techniekonderwijs op de praktijkscholen is vaak niet afdoende om direct op de werkvloer goed te kunnen functioneren, aldus de werkgever.

Verder geven werkgevers het aan dat zij het jammer vinden dat veel praktijkschoolleerlingen liever doorstromen naar het mbo in plaats van doorstromen naar werk. Status zou hierbij een belangrijke motivatie zijn voor leerlingen die zwaarder weegt dan de relevantie van de afstudeerrichting. Als het praktijkschooldiploma in de toekomst meer civiele waarde en status krijgt, dan zou het leerlingen ook kunnen motiveren door te stromen naar werk als dit beter bij hen past.

Alhoewel het diploma nog geen toegevoegde waarde lijkt te hebben voor werkgevers bij de instroom van praktijkschoolleerlingen, kan het op de langere termijn wel nuttig zijn. Ten eerste zou voor werkgevers nuttig zijn om een diploma in te kunnen zien bij leerlingen die niet direct instromen via een stage, maar op een later moment solliciteren bij het bedrijf. Als in het diploma duidelijk staat weergegeven wat een persoon kan of geleerd heeft, zou het voor de werkgever makkelijker zijn om na te gaan waar er aansluiting is. Dit zou efficiënter zijn, dan per persoon na te moeten gaan wat zij kunnen in de praktijk. Bovendien vinden jongeren het ook lastig om uit te leggen wat zij precies kunnen en vergeten zijn vaardigheden te noemen. Duidelijkheid over praktische vaardigheden, maar ook over theoretische vaardigheden, zou daarom bruikbaar zijn. Er is volgens een respondent wel sprake van een indirect effect van het diploma op de arbeidskansen van leerlingen. Doordat het zelfbeeld en de eigenwaarde van leerlingen verbeteren, kan dit een positieve doorwerking hebben op hen als toekomstig medewerkers.

2.5 Samenwerking

In het onderzoek is ook nagegaan of de afstemming, samenwerking en kennisuitwisseling tussen praktijkscholen, mbo-instelling en werkgevers door de invoering van het praktijkschooldiploma verbeterd is. In deze paragraaf worden alle interviews met professionals meegenomen. De meningen over de afstemming tussen praktijkscholen en mbo-instellingen variëren van matig tot goed. Men is het er in ieder geval over eens dat de invoering van het praktijkschooldiploma de samenwerking tussen de partijen niet wezenlijk heeft veranderd.

Een mbo-professional vertelt dat de samenwerking heel goed is tussen hen en de praktijkscholen. Er worden rondleidingen gegeven aan praktijkschoolleerlingen, de lijnen zijn kort en er worden gastlessen gegeven zodat leerlingen kunnen ontdekken of het mbo-onderwijs iets voor hen is. Een professional van een andere mbo-instelling is een stuk kritischer op de samenwerking en pleit voor meer transparantie tussen praktijk- en mbo-scholen. Er dient meer informatie gedeeld te worden over de redenen om specifieke praktijkschoolleerlingen niet door te laten stromen naar het mbo-onderwijs omdat het niet altijd rechtvaardig lijkt te zijn. Er zijn praktijkschoolleerlingen die niet instromen met het argument dat het taalniveau lager dan 1F is, terwijl er meer dan genoeg anderstaligen toegelaten worden op de mbo-instelling met een zelfde niveau. Een andere kritische noot is dat zeer jonge praktijkschoolleerlingen soms niet toegelaten worden vanwege een negatief advies, terwijl mbo niveau 1 drempelloos is. Een respondent legt hieronder uit dat dit niet strookt met de moderne opvattingen van onderwijs.

Tabel 3.3 Mbo professional aan het woord

Docent (man, mbo-instelling)

Ik vind positiefnegatief advies gewoon heel moeilijk omdat ik vind het heel heftig om voor een leerling te bepalen dat hij dan gewoon op zijn 16e klaar is van nee, dit gaat het niet worden, je moet maar gaan werken. Dat vind ik ook niet echt meer in deze tijd passen. Ik vind dat daar echt wel verandering in moet komen en ook de uitspraak positief of negatief, dat vind ik heel ouderwets. Aan de ene kant wordt er gezegd een levenslang leren en aan de andere kant wordt er tegen kinderen wel vaak gezegd: nee, jij mag echt niet doorleren. Dat vind ik gewoon heel dubbel.

Op dit moment maakt de AVG regelgeving het lastig voor instellingen om informatie over leerlingen uit te wisselen, waardoor er over sommige leerlingen bij de mbo-instelling weinig bekend is. Een

leerling kan er namelijk voor kiezen om geen toestemming te verlenen aan de praktijkschool om informatie te delen met de mbo-instellingen. Doordat niet alle gemeenten dezelfde afspraken hanteren, stromen leerlingen met een negatief advies toch door naar mbo-scholen in de omgeving, terwijl de kans op een succesvolle doorstroom naar de arbeidsmarkt voor hen groter is wanneer ze na de praktijkschool direct aan het werk gaan. Dit kan worden opgelost door intensiever contact tussen de mbo en praktijkscholen.

Werkgevers stellen dat de samenwerking en afstemming met praktijkscholen prima verloopt en er geen veranderingen zijn sinds de invoering van het praktijkschooldiploma. Er zijn korte lijntjes en er vindt regelmatig overleg plaats met stagebegeleiders, die ervoor zorgen dat problemen worden opgelost en het bedrijf zo min mogelijk wordt belast. Er zijn via Learn to Work professionals die zorgen voor de verbinding, communicatie en afstemming tussen de scholen en bedrijven. Het bedrijfsleven en de onderwijswereld worden omschreven als twee verschillende werelden, dus is er iemand nodig met een brugfunctie om deze aan elkaar te verbinden.

3. Conclusies en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk zullen de onderzoeksvragen beantwoord worden. We beginnen met een omissie in het onderzoek: het is helaas niet mogelijk geweest om ouders uitgebreid te spreken. Wat we weten uit een enkel gesprek en op basis van intern onderzoek van een praktijkschool zelf, is dat ouders het kunnen verkrijgen van een diploma zien als erkenning, dat meer biedt dan praktijkervaring. Het diploma wordt waardevol voor ouders wanneer zij zien dat hun kinderen ervoor moeten werken en dat zij daadwerkelijk ook vaardigheden opdoen (bijvoorbeeld lassen, werkzaamheden in een winkel, schoonmaken in het ziekenhuis, etc.). De branchecertificaten worden gezien als het belangrijkste en het praktijkschooldiploma daarbij is “de slagroom op de taart”. Wanneer ouders zien wat hun kinderen kunnen in het portfolio, dan stijgt daarbij ook de waardering. Een moeder die we spraken, was erg tevreden over de werking van een diploma op het zelfvertrouwen.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

In de eerste paragraaf gaan we na in hoeverre de doelen van het praktijkschooldiploma behaald zijn. In de tweede paragraaf geven we aanbevelingen voor de verbetering van het praktijkschooldiploma. We eindigen met een slotbeschouwing vanuit onderzoekersperspectief, met dank aan lector Jeroen Onstenk en met enkele slotopmerkingen en actiepunten die geformuleerd zijn door het Regioplatform Rijnmond op basis van de resultaten uit dit onderzoek.

3.1 Conclusies

In deze paragraaf wordt de eerste onderzoeksvraag beantwoord per geformuleerd doel. In hoeverre zijn de doelen van de invoering van het praktijkschooldiploma behaald?

Tegemoetkomen aan de wens van de leerlingen

We kunnen concluderen dat de geformuleerde doelen voor leerlingen met de invoering van het praktijkschooldiploma behaald worden. De respondenten zijn positief over het directe en indirecte effect van het praktijkschooldiploma op de leerlingen. Het diploma heeft een positieve invloed op het zelfbeeld van de leerlingen: het gevoel van erkenning en de eigenwaarde is toegenomen. De leerlingen ervaren het zelf ook als een prestatie als zij het diploma behalen en zijn daar trots op. Men weet beter dan hiervoor waarvoor en waarom zij precies leren, omdat er een beloning wacht aan het einde van de rit. Bij sommige leerlingen is er indirect sprake van een zichtbare positieve verandering in schoolgedrag. Deze leerlingen geven prioriteit aan het diploma en zijn gemotiveerder dan voorheen om hun portfolio compleet te krijgen.

Praktijkscholen helpen gericht hun primaire doelen te verwezenlijken

De professionals van de praktijkscholen zien ook de waarde van het diploma in, namelijk een verbeterde kwaliteit van het onderwijs en indirect positieve invloed op het zelfbeeld van leerlingen. De onderwijskwaliteit verbetert doordat men het (online) portfolio op orde moet hebben, dit houdt de docenten indirect ook scherp. Ook in de onderlinge samenwerking tussen

docenten is het nu eenvoudiger om inzicht te hebben wat er per vak mist en om elkaar hier op aan te spreken. Deze verbetering van de kwaliteit staat nog wel in de kinderschoenen, omdat het belang van het diploma nog niet bij alle docenten echt geland is. Dit is hangt logischerwijs samen met de implementatietijd, pas sinds kort zijn er leerlingen die gedurende hun hele schoolloopbaan bij een praktijkschool bezig zijn geweest met het vullen van een portfolio voor een diploma: dit vraagt tijd.

Mbo-instellingen een beter inzicht geven in wat deelnemers kennen en kunnen

In de praktijk heeft het praktijkschooldiploma nog geen waarde voor de in- of doorstroom naar het mbo onderwijs. Er is momenteel niets veranderd in de doorstroomprocedure en communicatie tussen mbo en pro-instellingen sinds het praktijkschooldiploma. Mbo-instellingen geven aan dat het noodzakelijk blijft om maatwerk te leveren door in gesprek te gaan over het kennen, kunnen en de zorgbehoeften van leerlingen. Het diploma zegt namelijk op dit moment niets over gewenste zorg of ondersteuning, terwijl dat een van de beoogde doelen van de invoering was. Dit betekent dat mbo-instellingen contact blijven opnemen met praktijkscholen om te bespreken wat de ingeschatte mogelijkheden van leerlingen zijn.

Werkgevers een beter inzicht geven in vaardigheden van leerlingen

In de praktijk heeft het praktijkschooldiploma ook nog geen waarde voor werkgevers. De werkgevers geven aan interesse te hebben in competenties zoals op tijd komen, collegialiteit, sociale vaardigheden die moeilijk vast te leggen zijn in een diploma. De professionals denken dat het diploma in de toekomst wel waardevol kan zijn, mits er heel duidelijk adviezen en richtlijnen geformuleerd worden. Het is met name belangrijk voor hen om een overzicht te krijgen van wat een praktijkschool leerling in de praktijk wel en niet kan. Een civiele waarde, zoals de branche-certificaten kennen, ontbreekt nu nog.

De samenwerking tussen partijen

Men is het er over eens dat de invoering van het praktijkschooldiploma de samenwerking tussen de partijen niet wezenlijk heeft veranderd. De samenwerking tussen praktijkscholen en mbo-instellingen is over het algemeen goed, de meeste respondenten zijn hier positief over. Er zijn echter ook kritische geluiden. Er dient bijvoorbeeld meer informatie gedeeld te worden tussen praktijkscholen en mbo-instellingen over de redenen om specifieke praktijkschoolleerlingen *niet* door te laten stromen naar het mbo-onderwijs omdat het niet altijd rechtvaardig lijkt te zijn. De communicatie kan wat dat betreft beter.

Werkgevers stellen dat de samenwerking en afstemming met praktijkscholen prima verloopt en er geen veranderingen zijn sinds de invoering van het praktijkschooldiploma. Er zijn korte lijntjes en er vindt regelmatig overleg plaats met stagebegeleiders, die ervoor zorgen dat problemen worden opgelost en het bedrijf zo min mogelijk wordt belast.

3.2 Aanbevelingen

In deze paragraaf wordt de tweede onderzoeksvraag beantwoord. Welke aanbevelingen zijn er voor verbetering van het praktijkschooldiploma?

Duidelijke informatie over aangeleerde competenties en eenduidige adviezen

In verschillende interviews is naar voren gekomen dat het momenteel ontbreekt aan eenduidigheid omtrent de normering van het praktijkschooldiploma. Het is voor scholen lastig om te bepalen of een leerling wel of niet voldoet aan de eisen en recht heeft op een diploma. Doordat het diploma niet uniform is, kan het bovendien per school verschillen hoe 'hard' iedere leerling heeft moeten werken voor zijn/haar diploma. Dit heeft ook te maken met het feit dat het diploma (nog) geen civiele waarde heeft, in tegenstelling tot de branchecertificaten. Er zijn bijvoorbeeld geen richtlijnen voor de achterliggende competenties³ die een leerling voor een bepaald niveau moet hebben of voor de eisen waaraan bewijzen van deze competenties moeten voldoen (datum, handtekening, etc.). Een pro-professional stelt voor om te kijken naar een competentiegericht diploma om te bepalen wie, welk niveau diploma verdient. Duidelijke informatie over aangeleerde competenties en eenduidigheid in de adviezen, worden ook door werkgevers en mbo-professionals genoemd als de belangrijkste verbeterpunten van het diploma.

Meer bewustwording omtrent het portfolio bij docenten

Op de praktijkscholen is het gewenst om docenten (nog) beter bewust te maken van de noodzaak om het portfolio zo nauwkeurig mogelijk in te vullen en positie te bieden aan het eigenaarschap van de leerling in dit proces. De leerling moet weten wat hij of zij moet doen, op welke manier en om welke reden. Nu wordt dit volgens een respondent niet genoeg benadrukt in de onderbouw, waardoor docenten in jaar 5 vaak bezig zijn met het repareren van onderdelen in het portfolio die niet kloppen of ontbreken. Er zou ook een kennisverschil bestaan tussen 'getrainde' bovenbouwdocenten (assessoren) en onderbouwdocenten omtrent de invulling van het portfolio.

Meer naamsbekendheid en status van het diploma

Volgens een pro-professional moet het diploma meer naamsbekendheid en status krijgen, bijvoorbeeld door middel van mond-tot-mondreclame onder bedrijven over succesverhalen. Tot nu toe hechten bedrijven vooral waarde aan branchecertificaten, omdat ze hiermee bekend zijn en deze het meest relevant achten.

Meer aansluiten bij wensen van werkgevers

Daarnaast kan het praktijkscholen in de toekomst helpen feedback van werkgevers te ontvangen over wat zij missen bij praktijkschoolleerlingen, zodat zij het onderwijs hierop kunnen afstemmen. Dat zou dan vooral om sociale en werknemersvaardigheden moeten gaan. Daarvoor bestaan systemen om dat in een portfolio vast te leggen en van een niveauaanduiding te voorzien.

³ Daar zijn vroeger wel verkenningen voor gedaan (bv. Praktijknet (2006) Competentie als ambitie).

Samenwerking verbeteren

Tot slot is er behoefte aan meer transparantie. Momenteel loopt de samenwerking tussen sommige praktijkscholen en mbo-instellingen goed, terwijl anderen kritisch zijn. Ook de interne samenwerking verschilt sterk per praktijkschool en mbo-instelling.

3.3 Slotbeschouwing onderzoekers

Het praktijkschooldiploma lijkt duidelijk te voorzien in een behoefte, in de eerste plaats voor de leerlingen zelf. Het is een goede ontwikkeling dat deze leerlingen – met een vaak problematische levenssituatie en weinig succeservaringen - de mogelijkheden worden geboden om bruikbare competenties te verwerven, dat te kunnen laten zien en daarmee ook meer zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde te krijgen. Een landelijke invoering van een diploma helpt het praktijkonderwijs in hun ontwikkeling een gestructureerde waardevolle bijdrage aan de ontwikkeling van leerlingen te leveren.

Daarbij dient te allen tijde voor ogen te worden gehouden dat een diploma halen geen doel op zich mag worden, want het doel is juist het welzijn van deze doelgroep en het maatwerk om deze leerlingen verder te helpen in hun weg binnen onze maatschappij. Het is van belang te vermijden dat een uitgebreide focus op het verkrijgen van een diploma voor deze doelgroep een (te) zware belasting zou worden: als de jongeren extrinsiek gemotiveerd worden door het diploma, is de vraag of hun leeropbrengsten ook daadwerkelijk toenemen. De kans dat een leerling geen diploma haalt is vooral afhankelijk van de vraag of een leerling zelf besluit om niet zijn/haar portfolio in orde te maken. Die kans zou dus zo laag mogelijk moeten zijn, niet zozeer door de leerlingen op motivatie aan te spreken als wel door het portfolio integraal in de opleiding in te bouwen. Dit ook om te voorkomen dat deze leerlingen die het diploma niet halen verder uitgesloten worden. Deze negatieve effecten zijn in dit verkennende onderzoek niet naar voren gekomen, maar het is goed hier bij stil te staan.

Professionals uit het praktijkonderwijs geven aan dat het diploma een belangrijke bijdrage kan leveren aan verbetering of versteviging van de kwaliteit van het onderwijs. Maar lang niet alle docenten zien al het belang van het diploma. Daarmee zijn diploma en portfolio nog niet systematisch ingebouwd in de opleiding. Dit hangt samen met de implementatietijd, maar ook met de oriëntatie. Het diploma en met name het portfolio zou veel meer als rode draad in de ontwikkeling van de leerling moeten worden gehanteerd. Iets voor de leerling om naar te streven, en om te weten waar je staat op weg daarnaartoe. Maar ook een oriëntatiepunt voor de professional om zijn bijdrage te richten op de optimale ontwikkeling van de leerling. Het serieus nemen van het portfolio als rode draad in de inhoud en begeleiding van de opleiding is een voorwaarde voor succesvolle implementatie van het diploma.

Zowel mbo-scholen als werkgevers staan sympathiek, maar aarzelend tegenover het diploma. Waar zij behoefte aan hebben is duidelijkheid, maar vooral aan een ontwikkelindicatie: kan deze leerling een opleiding aan dan wel functioneren in een werksituatie. De uitdaging is dan dat het diploma niet zozeer een momentele indicatie geeft, maar een ontwikkelpotentieel. Ook daarom is het portfolio als geschiedenis en bewijs van leerervaringen een essentieel onderdeel van het diploma.

Mbo scholen zien het praktijkschooldiploma nu vooral als een screening. En voor zover er sprake is van warme overdracht ook als enigszins overbodig. Maar het diploma en vooral het portfolio zou een belangrijke rol kunnen spelen in de overgang, waarbij leerlingen zich doorgaand kunnen ontwikkelen. Zowel vaardigheden als werkervaringen (o.a. stage) zouden daarbij van belang zijn. Het portfolio, de daaraan te stellen eisen en daarin op te nemen 'bewijsstukken' kan dan onderdeel zijn van de communicatie op verschillende niveaus tussen pro en mbo. Het diploma moet aansluiten bij de wensen van werkgevers. Werkgevers geven aan aandacht te willen voor zg. werknemersvaardigheden (op tijd komen, collegiaal zijn, werk goed uitvoeren, motivatie, doorzettingsvermogen, etc.). Tegelijk geven ze aan dat met name de stage daarbij voor hen een belangrijke leerplaats is. De stage is voor de praktijkscholen een belangrijke vorm van feedback van werkgevers over wat zij verlangen van (en soms missen bij) praktijkschoolleerlingen. De school kan dit beter benutten om het onderwijs hier op af te stemmen. Maar het geeft ook aan dat werkgevers een belangrijke rol hebben in het leerproces, hetgeen ook tot uitdrukking zou moeten komen in portfolio en diploma.

3.4 Slotopmerkingen en actiepunten Regioplatform Rijnmond

- We hebben de indruk dat de civiele betekenis van het praktijkschooldiploma achter blijft. Landelijk komt er steeds meer aandacht voor. Een directeur van een Rotterdamse praktijkschool neemt namens de regio deel aan de landelijke werkgroep. Ook zal zij een afspraak met de gemeente plannen om te kijken hoe het binnen Rotterdam nog bekender gemaakt kan worden. Wel zijn er diverse gesprekken geweest met de ROC's om afspraken te maken over de doorstroom naar ROC's na het behalen van het praktijkschooldiploma.
- Het praktijkschooldiploma leeft nog niet bij alle geledingen van de scholen van Rotterdam. Regioplatform Rijnmond gaat een afspraak inplannen met alle assessoren om hierover te brainstormen en handvatten te bieden om de teams op de individuele scholen te enthousiasmeren én om te evalueren.
- We gaan aan het einde van het schooljaar een herkansingsdag regelen op één centraal punt met één assessor voor alle scholen.
- Er wordt een inventarisatie gedaan aan het begin van het jaar om nieuwe assessoren op te leiden.
- Er wordt onderzocht of er een verkorte module gevolgd kan worden voor assessoren die uitsluitend gecertificeerd zijn voor het mbo.
- Binnen het directienetwerk wordt er geagendeerd hoe de kwaliteit van de examens gewaarborgd kan worden.
- Binnen het directienetwerk wordt er geagendeerd hoe de kwaliteit van de portfolio's gewaarborgd kan worden.
- Het digitaal portfolio wordt steeds vaker ingezet.
- De eerder genoemde directeur zal vanuit Rotterdam deelnemen aan de landelijke werkgroep en zet de Rotterdamse werkgroep in als klankbordgroep; dit om de ontwikkelingen landelijk goed te kunnen blijven volgen.

- De examencommissie zal via de directeuren op de hoogte gebracht worden over de vernieuwde documenten.
- Vanaf schooljaar 2019-2020 zijn alle bewijzen voorzien van een handtekening (minimaal van de docent) en een datum.
- Er zal in schooljaar 2019-2020 een pilot gedraaid worden waarbij de leerling op een later moment de uitslag van het examengesprek te horen krijgt (vergelijkbaar met bijvoorbeeld het vmbo).
- De tijden van de gesprekken worden iets aangepast (verdeling 10 – 20 – 10 met 5 minuten uitloop). Dit komt op 45 minuten per gesprek, het liefst zes gesprekken op een dag en maximaal acht gesprekken.
- Het idee is om in 2020-2021 audits te doen bij elkaar met een selectief groepje tijdens de examengesprekken.

Bijlage 1: Itemlijst professionals praktijkscholen

Introductie

- Wat is uw rol als docent binnen deze school? Welke functie?
- In welke vakken en klassen geeft u les?
- Sinds wanneer bent u docent binnen het pro?

Invoering diploma

- Wat betekent de invoering van het schooldiploma voor de school?
- Welke positieve effecten heeft de invoering van het diploma?
- Welke negatieve effecten of keerzijde heeft de invoering van het diploma?
- Is er iets veranderd in de manier van werken van de school sinds de invoering?

Effect op leerlingen

- Wat betekent de invoering van het schooldiploma voor de leerlingen?
- Ziet u gedragsverandering bij leerlingen sinds de invoering van het schooldiploma? Welke gedragsveranderingen?
- Heeft het diploma invloed gehad op de aanwezigheid van leerlingen?
- Heeft het diploma invloed op de eigenwaarde van leerlingen?
- Helpt het diploma om leerlingen zo zelfstandig mogelijk te laten deelnemen aan de maatschappij?
- Helpt het diploma om leerlingen toe te leiden naar zo zelfstandig mogelijk functioneren op een werkplek?
- Heeft de invoering van het diploma invloed op (potentiele) werkgevers?
- Heeft de invoering van het diploma invloed op de doorstroom naar MBO?
- Wat vinden ouders van het diploma? Heeft u daar een beeld van?

Portfolio opbouw

- Kunt u iets vertellen over het portfolio dat leerlingen opbouwen?
- Wat vindt u van dit portfolio als aanvulling op het schooldiploma?
- Hoe ervaren leerlingen het als ze geen schooldiploma ontvangen, maar een getuigschrift? Hoe vaak komt dit voor?

Afsluiting

- Zijn er dingen die u anders zou willen zien of die niet werken zoals het nu is?
- Zijn er verder nog dingen die u kwijt wilt over dit onderwerp of heeft u nog vragen?